

FLAGVELTAN EIN FØROYSK UPPFINNING

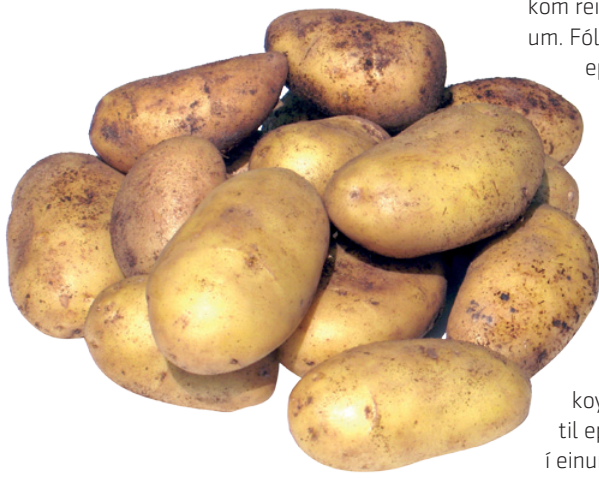
Jóan Pauli Joensen

Vit eru farin um tíðina á árinum, har fólk seta epli niður, og nógvar eplaveltur eru á siggja á bønnum um alt landið. Epli eru ein týðandi táttur í matarhaldinum hjá okkum øllum, og nógv fólk hava enn eina stóra gleði at seta epli niður í eina flagvelt, sum er ein uppfinning, sum Hans Jakku við Eirikstofu í Miðvági ríkaði Føroyar við í 1925

Eplasøgan

Eplini eru komin úr Amerika. Til Danmark komu tey fyrstu ferð í 1719, og til Føroyar komu eplini seinast í 1700-árunum. Í 1775 komu í øllum førum fyra tunnur av seteplum til einahandilin, og í 1799 fingur soldátarnir í Havn 10 tunnur við seteplum at seta niður. Sagt verður, at tey fyrstu eplini komu til Gjáar í 1835, og til Sands í 1840.

Tað tók kortini sína tíð, áðrenn færoyingar tóku henda ávøkstur til sín, og teir vistu ikki rættiliga, hvat teir skuldu við hesum nýggja at byrja við. Teir høvdu velt korn og røtur og vistu heldur ikki, hvussu teir skuldu velja eplini, men brúktu tær royndir, teir høvdu, men so við og við kom ryggjaveltan, ella hyppiveltan, sum vit søgdu í Sørvági, at verða tað vanliga. Eplavelttingin øktist ár eftir ári, frá 5137 tunnum í 1857 til 38.000 tunnur í 1947, men tá var eisini flagveltan komin.

Ryggjaveltan

Heilt fram til umleið 1925 vóru epli bert velt í ryggjaveltum, men so kom reimaveltan, sum lætti mikið um. Fólk hildu ikki uppát at velja epli í ryggjaveltum fyri tað, tí vóru pláss í Føroyum við góðari sandjörð oman móti sjóvarmálanum, eitt nú heima á Sandi og í Sørvági. Í Sørvági vóru nógvar epli velt á Oyruni. Áðrenn útstykkingin fór fram vóru tað nógvar fólk, sum, høvdu eina eplaveltu har. Eg minnst væl, at vit veltu epli á Oyruni, frá tí tðini vóru koyrd úr køstinum úr á oyruna og til eplini vóru tikin upp og goymd í einum holi, sum var grivið niður

stykki til eplini, so tey vóru sum nýggj mestsum alt árið. Tað setti sín serliga dām á summarið at siggja fólk lúka og hyppa eplaveltturnar úti á Oyruni. Oyran liggur har enn, men eftir at hon varð útskift, so nú eru tað bert tey fáu, sum hava jarðarstykki har, men tað eru nú eisini fleiri sum velja nógvar annað her enn bert epli. á hvørjum vári. Tá fólk bert høvdu ryggjavelturna at líta á, vóru tað ikki øll, sum áttu nýggj epli til nýggj epli komu aftur, men so skjótt slokkarnir í august vóru vorðnir so stórir at epli vóru komin undir, fóru tey at leita eftir eplum undir slokkunum.

Dávur í Tjørnuvík, sum er føddur 1911 minnst, at tað vóru nógvar epli brúkt í teirra húsi:

»Vit høvdu 34 leypar, tá vit høvdu

mest. Men tað var javnan, at tað rakk ikki, tá ið leið út á várið. Tá skar mamma reyvina undan seteplunum at hava afturat. Tað gjørdur tey fyrr. Tað mátti ansast eftir ikki at skera nálina. Seteplið var líka gott fyri tað. Tað var enntá lættari at seta, tá ið botnurin var slættur. Og hann minnst eisini, at í abbasa tíð vóru eingi epli. Tað hevur verið grúliga smáligt hjá teimum í so máta. Tá var farið í bøn at grava eftir sløkjum. Tá ið ongar sløkjur vóru í bønnum, fóru teir út í Skor, sum er skorin heiman fyri Stakkin, at grava eftir sløkjum. Har fingur teir væl av sløkjum. Teir kókaðu tær at hava afturvið døgurðamati í staðin fyri epli. Eg havi smakkað sløkjur. Tað bleiv brúkt, tá ið eg var heilt ungur. Tá ið epli manglaðu um várið, ótu vit sløkjur. Eg helt at tað smakkaðu bara væl. Tað líktist mest gularót í smakki, men eitt sindur sterkari, haldi eg.»

Á Sandoyinni veltu teir tíðliga í tíðini nógvar epli og teir veltu so nógvar epli at teir kundu senda fleiri eplasekkir til Havnar at selja, og í summum førum gjørdur teir gerðabýti við fólk á góðum nótaplássi, so teir fingur ein sekk av seiði fyri ein sekk av eplum. Sandoyingar velja enn nógvar epli og selja eisini.

Sjálvt um ryggjaveltan var meira arbeidskrevjandi, so var hon framhaldandi brúkt, og er tað enn, og eg helt altíð at oyru eplini smakkaðu best.

Flagvelten ella reimaveltan

Ryggjavelturnar ella hyppiveltturnar kravdu nógvar tøð og væl av arbeiði, og tað var ofta torført at fáa nóg mikið av neytatøðum, serliga ta tíðina, tá kornið kappaðist um tðini við eplini. Munandi lættari var tað at velja epli, tá flagveltan kom í nýtslu.

Flagveltan ella reimaveltan hevur sína serligu søgu, tí hon er ein av teimum fáu uppfinningum, sum færoyingar hava ríkað heimin við. Reimaveltan var uppfunnin í Miðvági í umleið 1925. Umframt reimavelta – ikki at forveksla við reinaveltu, sum var ein kornvelta – sum er tað vanliga

